

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Ірини ГАЗДАЙКИ-ВАСИЛИШИН на дисертацію

Наталії ПУСТОВОЇ «Поняття, підстави та способи

декриміналізації у кримінальному праві України»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії (081 Право)

Актуальність теми дослідження підтверджується низкою чинників. Декриміналізація, як процес зменшення або повної відмови від кримінального покарання за певні діяння чи правопорушення, може означати як перехід від кримінального статусу певних правопорушень до цивільного або адміністративного статусу, так і відмову від притягнення осіб до юридичної відповідальності за ті чи інші дії (або бездіяльність). Тому декриміналізація (як і криміналізація) діянь відіграє ключову роль у захисті прав людини та в забезпеченні справедливості.

Вивчення підстав та способів декриміналізації є передумовою для вдосконалення системи кримінальної юстиції, зменшення перевантаження судів і виправлення недоліків у кримінальному законодавстві. Уникнення зайвого, надмірного притягнення до кримінальної відповідальності може зменшити економічні витрати та сприяти більш раціональному використанню ресурсів. Коли кримінальний закон стає надзвичайно «перевантаженим», а сфера кримінально-правової заборони не виправдано розширеною, то це є первинними ознаками можливості проведення декриміналізації діянь та звуження сфери кримінально-правового регулювання. Декриміналізація діянь також є вагомим інструментом для врахування змін у суспільних нормах та цінностях, що своєю чергою сприяє адаптації правової системи держави до змін в суспільстві.

Підсумовуючи варто зазначити, що дослідження поняття, підстав та способів декриміналізації важливе для створення більш справедливої, ефективною та такою, що відповідає сучасним реаліям, правової системи.

Відтак детальне теоретичне-прикладне дослідження проблематики декриміналізації є безумовно необхідним та очевидно актуальним.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Новизна наукових положень полягає в тому, що дисертація є комплексним сучасним дослідженням питань декриміналізації в Україні, в якому запропоновано способи удосконалення кримінального законодавства, а також низка концептуальних положень та висновків, які відповідають критеріям унікальності. Зокрема, вартою уваги та достатньо обґрунтованою є розроблена дисертанткою система принципів декриміналізації діянь, до якої входять дві основні групи: соціальні і соціально-психологічні принципи декриміналізації (принцип зникнення суспільної небезпечності, принцип домірності позитивних та негативних наслідків декриміналізації, принцип кримінально-політичної адекватності декриміналізації) та системно-правові принципи декриміналізації, які у свою чергу поділяються на дві підгрупи: загально-правові системні принципи (принцип конституційної адекватності, принцип системно-правової несуперечливості, принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості, принцип процесуальної неможливості та недоцільності здійснення переслідування) і кримінально-правові системні принципи (принцип відсутності прогалін у кримінальному законі, принцип визначеності та єдності термінології, принцип коректної декриміналізації діяння, принцип економії репресії). Також дисертанткою сформульоване правило, відповідно до якого декриміналізація повинна здійснюватися на основі **усіх** принципів декриміналізації в їх сукупності.

Також авторка на підставі аналізу законів України та Пояснювальних записок до відповідних законопроектів, прийнятих протягом останніх 20 років, якими вносилися зміни до Кримінального кодексу України у контексті декриміналізації, встановила, що причинами виключення кримінально-правових норм із кримінального закону є: потреби вдосконалення практики

протидії злочинності; виконання міжнародно-правових зобов'язань України; втрата діянням суспільної небезпеки; юридико-технічні причини; врахування принципу верховенства права.

Дисертантка констатувала, що підстави декриміналізації є зворотними до підстав криміналізації; запропонувала їх класифікацію, зокрема поділила їх на основні (зникнення суспільної небезпеки діяння; ефективність та можливість боротьби із діянням не кримінально-правовими засобами) та додаткові підстави (соціально-економічні та соціально-психологічні підстави). На підставі аналізу проєкту нового КК України зробила висновок, що основною тенденцією концепції реформування КК України 2001 року є уніфікація кримінальної відповідальності.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів підтверджується вдалою структуризацією роботи, відповідністю мети дослідження тим завданням, що ставить перед собою дисертантка, якісною аналітичною роботою над достатнім обсягом наукових та нормотворчих джерел, матеріалів практики Конституційного Суду України, а також вмінням здобувачки аргументовано доводити свою позицію та брати участь в доктринальній дискусії.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Дисертація виконана на належному науковому рівні. План роботи складено вдало, що сприяє логічно сформованій конструкції роботи та послідовному дослідженню та викладенню усіх аспектів досліджуваної проблематики. У першому розділі Наталія ПУСТОВА розглядає загальні засади дослідження декриміналізації у кримінальному праві України. У цьому розділі, зокрема, з'ясовано, що декриміналізація, як один із основних методів реалізації кримінально-правової політики держави, має бути соціально зумовленою, базуватися на засадах наукової обґрунтованості, врахуванні громадської думки, пріоритету суспільних інтересів, прогнозованості, легітимності та доцільності.

Недотримання хоча б однієї з перерахованих ознак має наслідком відсутність ефективності кримінальної політики та її нездатність досягати поставленої мети і реалізувати заплановані завдання. Скасування кримінально-правової заборони повинно максимально відповідати реальним потребам суспільства у кримінально-правовому регулюванні, адже поспішність прийняття змін до кримінального закону призводить як до порушення системності побудови окремих складів кримінальних правопорушень, так і Кримінального кодексу України загалом.

Другий розділ роботи присвячено теоретичним основам декриміналізації у кримінальному праві України. Розкрито поняття та чинники декриміналізації, виокремлено підстави та принципи декриміналізації діянь у кримінальному праві України. Удосконалено визначення поняття декриміналізації, яке слід розуміти як процес встановлення законодавчим органом держави втрати необхідності, допустимості і (або) доцільності кримінальної відповідальності за будь-яке діяння (дію або бездіяльність), що перестало мати достатній рівень суспільної небезпеки, і закріплення результатів цього процесу – виключення такого діяння з категорії кримінально протиправних. Стверджується, що для правильного скасування кримінально-правової норми потрібно виокремлювати підстави та принципи декриміналізації. На відміну від раніше висловлених позицій, доводиться доцільність виділення підстав і принципів декриміналізації як найбільш уживаних чинників декриміналізації; проводиться їх розмежування.

В третьому розділі дисертації здобувачка дослідила способи декриміналізації у кримінальному праві України. Визначено перелік способів, за допомогою яких здійснюється декриміналізація діянь, зокрема, такі способи поділяються на дві групи: зміна Загальної частини Кримінального кодексу України та зміна Особливої частини Кримінального кодексу України (виключення статті, яка передбачає простий склад кримінального правопорушення, або частини статті, яка передбачає простий склад кримінального правопорушення, у тому випадку, коли одна стаття складається

з декількох частин, в яких описано прості склади кримінального правопорушення; використання у диспозиції статті термінів, що позначають більш вузькі поняття; виключення окремої норми із Особливої частини Кримінального кодексу України; звуження хоча б одного елемента складу кримінального правопорушення; виключення частини статті, що передбачає кваліфікований чи особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення; виключення будь-яких ознак та наслідків окремих складів кримінальних правопорушень, зокрема шляхом внесення змін до примітки статті Особливої частини Кримінального кодексу України; зміна складу кримінального правопорушення шляхом усунення альтернативних ознак складу кримінального правопорушення).

Дисертаційна робота Наталії ПУСТОВОЇ є самостійним та оригінальним дослідженням, в результаті проведення якого сформульовано низку слушних пропозицій щодо вдосконалення теорії та практики декриміналізації діянь. Методологічний базис роботи обраний відповідно до специфіки досліджуваної проблематики. Дисертанткою застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів та продемонстровано вправне володіння методологією наукової діяльності. Зокрема, в роботі використано такі методи: діалектичний; системний метод; формально-логічний та формально-догматичний методи; індуктивний і дедуктивний методи; метод аналізу та синтезу; історико-правовий метод; метод узагальнення; метод документального аналізу; соціологічний та статистичний методи.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у правотворчій діяльності (для належного правового обґрунтування змін та доповнень до Кримінального кодексу України в контексті декриміналізації); в правозастосовній діяльності (для розв'язання компетентними органами питань щодо кримінально-правової кваліфікації у разі скасування певної кримінально-правової заборони під час проведення досудового розслідування і судового розгляду); у науково-

дослідній діяльності (для подальшого дослідження явища декриміналізації); а також в освітньому процесі (для підготовки навчальних посібників і методичної літератури та викладання кримінально-правових дисциплін).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові положення, висновки, які містяться у дисертації достатньою мірою опубліковані у фахових публікаціях та апробовані здобувачкою. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій. Зокрема, авторкою опубліковано десять наукових праць, із яких три статті у наукових фахових виданнях України, одна стаття – в іноземному науковому фаховому виданні, а також шість тез доповідей та виступів на науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації та публікацій фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Численні позитивні аспекти роботи не виключають наявності дискусійних положень та зауважень, які варто розглянути для удосконалення аргументації позиції здобувачки та врахування у подальшій роботі над окресленою проблематикою:

1. Використання авторкою російських наукових публікацій, з урахуванням сучасного стану війни, видається недоречним; у ході публічного захисту дисертації варто озвучити мотиви, керуючись якими дисертантка посилається на думки та твердження російських науковців;
2. На с. 125 дисертації зазначається, що «беззаперечним є той факт, що суспільна небезпечність діяння є обов'язковим чинником соціальної зумовленості його криміналізації, це підтримують всі науковці та це сприймається як аксіома. Однак констатація того, що суспільна небезпека зникла є недостатнім для декриміналізації діяння, треба аналізувати

комплекс підстав, які є необхідними для скасування кримінальної відповідальності за вчинення конкретного діяння». У той же час, згідно з визначенням, яке міститься в ст. 11 КК України, кримінальним правопорушенням визнається лише суспільно небезпечне діяння. Якщо ж суспільна небезпека зникла, таке діяння не може визнаватись кримінально-протиправним, адже в такому випадку буде відсутня одна з обов'язкових ознак кримінального правопорушення. Тому потребує додаткової аргументації позиція дисертантки, згідно з якою, втрата суспільної небезпечності є недостатньою підставою для декриміналізації такого діяння.

3. Авторка досліджує такі явища, як необґрунтована криміналізація; надмірна криміналізація; неправильна (помилкова) криміналізація діянь. Проте, серед підстав декриміналізації про ці явища не згадує. З огляду на це, цікаво почути точку зору дисертантки щодо того, чи може надмірна, необґрунтована або неправильна (помилкова) криміналізація визнаватись достатньою підставою декриміналізації діяння?

Викладені вище думки мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Наталії ПУСТОВОЇ є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу наукову проблему – створення фундаментального наукового підґрунтя для належного розуміння та застосування декриміналізації в кримінальному праві України.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим

Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

Відповідно автор дисертації – Наталія ПУСТОВА – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право.

Рецензент:
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 Інституту
з підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Львівського державного
університету внутрішніх справ

Ірина ГАЗДАЙКА-ВАСИЛИШИН

